

Силабус
навчальної дисципліни
«Сучасна українська мова» (Розділи: Морфеміка. Словотвір)
2021-2022 навчальний рік

Освітня програма «Середня освіта (Українська мова і література). Англійська мова»
Спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література)
Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Викладач Еліна ОЛІЙНИК
Кафедра української мови та славістики, ауд. 205, корпус БДПУ 56
Посилання на сайт <http://bdpu.org/faculties/ffsk/structure-ffsk/kaf-ukr-mova/composition-kaf-ukr-mova/oliinik/>
Контактний телефон 0660680051
E-mail викладача: elina-ol@ukr.net
Графік консультацій вівторок, 11.00-12.00, ауд. 205, корпус БДПУ 56

Обсяг курсу на поточний навчальний рік:

Кількість кредитів / годин	Форма навчання	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Звітність
4 / 120	очна (денна)	20	20	80	екзамен
	заочна (дистанційна)	6	4	110	екзамен

Семестр: осінній

Мова навчання: українська

Ключові слова: сучасна українська мова, морфеміка, словотвір морфема, корінь, префікс, суфікс, флексія, основа, словотвірні засоби, словотвірний ланцюжок.

Мета та завдання курсу: ознайомити здобувачів з основними теоретичними положеннями та поняттями морфеміки і словотвору сучасної української мови, навчити визначати функції значущих частин слова (морфеміка) та способи творення слів (словотвір). У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач має **знати:** визначення основних термінів морфеміки та словотвору; типи морфем та їх класифікації; закономірності сполучуваності морфем у межах слова; історичні зміни в морфемній будові слова; основні морфонологічні явища та їх особливості; морфологічні та неморфологічні способи творення слів; структуру морфемного та словотвірного аналізу слів. У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач має **вміти:** виділяти в слові морфемі та аналізувати їх; виявляти історичні зміни в морфемній структурі слова, з'ясувати їх причини; пояснювати морфонологічні процеси в словах; розрізняти види основ та аналізувати їх; розмежовувати засоби словотворення, формотворення та словозміни; визначати способи творення слів; групувати слова в словотвірні типи; будувати словотвірні ланцюжки та словотвірні гнізда; виконувати морфемний та словотвірний аналізи слів.

Компетентності, якими повинен оволодіти здобувач

ЗК 8. Здатність застосовувати набуті знання в практичних ситуаціях.

ФК 5. Здатність використовувати досягнення сучасної науки в галузі теорії та історії української мови в закладах середньої освіти, практиці навчання української мови.

ФК 6. Здатність вільно володіти українською мовою, адекватно використовувати мовні ресурси, демонструвати сформовану мовну й мовленнєву компетенції в процесі фахової і міжособистісної комунікації, володіти різними засобами мовної поведінки в різних комунікативних контекстах.

ФК 7. Здатність реалізовувати ефективні підходи (особистісно-орієнтований, діяльнісний, компетентнісний) до викладання української мови на підставі передового вітчизняного й міжнародного досвіду.

ФК 8. Здатність використовувати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній та письмовій формах українською мовою, володіти методикою розвитку зв'язного мовлення учнів у процесі говоріння й підготовки творчих робіт.

ФК 9. Здатність орієнтуватися в українському літературному процесі (від давнини до сучасності), спадщині письменників у контексті літератури, історії, культури, використовувати знання мови і здобутків світового письменства для формування національної свідомості, культури учнів, їхньої моралі, ціннісних орієнтацій у сучасному суспільстві.

ФК 10. Здатність інтерпретувати й зіставляти мовні явища, використовувати різні методи й методики аналізу тексту.

ФК 11. Здатність власною державницькою позицією, особистою мовною культурою, ерудицією, повагою й любов'ю до української мови, літератури, історії виховувати національно свідомих громадян України.

Програмні результати навчання

ПРЗ 1. Знає сучасні філологічні й дидактичні засади навчання української мови.

ПРЗ 2. Обізнаний із елементами теоретичного й експериментального (пробного) дослідження в професійній сфері та методами їхньої реалізації.

ПРЗ 3. Знає основні функції й закони розвитку мови як суспільного явища, різномірневу (системну) організацію української мови та її норми, особливості використання мовних одиниць у певному контексті, мовний дискурс художньої літератури й сучасності.

ПРЗ 5. Знає державний стандарт загальної середньої освіти, навчальні програми з української мови для закладів середньої освіти та практичні шляхи їхньої реалізації в різних видах урочної та позаурочної діяльності.

ПРЗ 6. Має творчо-критичне мислення, творчо використовує різні теорії й досвід (український, закордонний) у процесі вирішення соціальних і професійних завдань.

ПРУ 7. Володіє основами професійної культури, має здатність створювати й редагувати тексти фахового змісту.

ПРК 2. Ефективно спілкується в науково-навчальній, соціально-культурній та офіційно-ділових сферах; виступає перед аудиторією, бере участь у дискусіях, обстоює власну думку (позицію), дотримується культури поведінки й мовленнєвого спілкування.

Зміст курсу:

Тема 1. Морфеміка як розділ науки про мову

Морфеміка як рівень мовної системи та розділ мовознавства. Морфема як основна двопланова одиниця мови. Морфема, морф і аломорф. Варіанти морфем. Співвідношення морфем: омонімія, синонімія, антонімія морфем.

Тема 2. Морфемна структура слова в українській мові

Структурні типи морфем сучасної української літературної мови. Корінь слова. Позиційні типи афіксів (префікс, суфікс, постфікс, конфікс, уніфікс). Флексія. Типи афіксів за функцією і вживанням. Словотвірні та формотвірні афікси. Афікси, що мають синкретичний функційний характер. Поняття асемантики (інтерфікса). Типи інтерфіксів. Афіксоїди. Типи морфем: за значенням (семантичні, лексико-граматичні, граматичні); за структурою (однофонемні і багатофонемні; вокалічні, консонантні і змішані); за продуктивністю (продуктивні і непродуктивні); за походженням (питомі і запозичені).

Тема 3. Основа слова. Історичні зміни в морфемній будові слова

Основа слова, її характеристика: похідна/непохідна, вільна/зв'язана, проста/складна, відкрита/закрита, суцільна/перервана. Подільність основ. Історичні зміни в морфемній будові слова.

Тема 4. Морфонологія і морфонологічні процеси

Морфонологія і поняття морфонеми. Морфонологічні явища: чергування (альтернація), усічення (елізія), інтерфіксація, нарощення, накладання (інтерференція), наголос.

Тема 5. Словотвір як учення про творення слів

Словотвір як розділ науки про мову. Об'єкт і завдання словотвору. Зв'язки словотвору з іншими лінгвістичними науками. Похідна і твірні основи. Словотвірна база і словотвірний формант. Семантичні відношення між мотивуючим та мотивованим словами. Словотвірне значення як вираження мотиваційних відношень.

Тема 6. Основні одиниці словотвору

Словотвірна пара як одиниця словотвору. Основні ознаки словотвірного типу. Будова словотвірного ланцюжка. Структура словотвірного гнізда.

Тема 7. Морфологічні способи словотвору

Поняття про способи словотвору. Класифікація способів словотвору. Морфологічні способи словотвору: афіксальні способи: суфіксальний, нульова суфіксація (безафіксний), префіксальний, суфіксально-префіксальний, флективний, постфіксальний. Складання як спосіб словотвору (осново- і словоскладання, аббревіація).

Тема 8. Неморфологічні способи словотвору

Морфолого-синтаксичний спосіб. Конверсія. Субстантивація. Ад'ективація. Проніміналізація.

Лексико-семантичний спосіб і його відмінність від усіх інших способів творення нових слів. Лексико-синтаксичний спосіб словотвору.

Методи навчання: словесні (лекція, бесіда, навчальна дискусія), наочні (спостереження, ілюстрування, відеометоди), практичні (вправи різних типів, комплексні контрольні завдання).

Політика курсу (особливості проведення навчальних занять):

Викладання курсу ґрунтується на принципах академічної доброчесності. Здобувач виконує завдання, які зазначено у програмі (силабусі) вчасно. Усі завдання курсу повинні бути виконаними незважаючи на причину відсутності здобувача на занятті. Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання, за яке нараховуються бали. Відсутність на занятті без поважної причини передбачає зниження балів.

За об'єктивних причин (хвороба, карантин тощо) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.

Технічне й програмне забезпечення/обладнання, наочність:

- робоча програма курсу;
- навчально-методичний посібник: Олійник Е. В. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір: навч. посіб. Бердянськ: БДПУ, 2012. 135 с.;
- тексти лекцій;
- плани практичних занять;
- мультимедійні презентації лекцій.

Система оцінювання та вимоги:

Оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюється за системою ЄКТС та національною шкалою оцінювання відповідно до Положення про порядок оцінювання знань студентів у ЄКТС в Бердянському державному педагогічному університеті.

Розподіл балів, що присвоюються здобувачам з навчальної дисципліни, є сумою середньозважених балів за поточну роботу на практичних заняттях, балів, отриманих під час модульних контрольних робіт та балів за самостійну роботу.

Здобувач повинен підготувати до практичних занять домашнє завдання, що передбачає вправи та теоретичні питання. Для кожного виду робіт висуваються критерії оцінювання.

Методи поточного контролю – це оцінювання навчальних досягнень здобувача протягом навчального семестру за національною чотирибальною шкалою усіх видів аудиторної роботи (лекції, практичні заняття, самостійна робота). Поточний контроль відображає поточні навчальні досягнення здобувача в освоєнні програмного матеріалу дисципліни і спрямований на необхідне коригування самостійної роботи студента. Сюди входять: методи усного контролю – бесіда, доповідь студента. Основою усного контролю слугує усна відповідь студента (у підсумковому контролі це більш повний, системний виклад) або запитально-відповідна форма – бесіда, у якій викладач ставить запитання і чекає відповіді здобувача. Усний контроль, як поточний, проводиться на кожному занятті в індивідуальній, фронтальній або комбінованій формі, можуть застосовуватися дидактичні картки, ігри, технічні засоби.

Модульна контрольна робота забезпечує глибоку і всебічну перевірку засвоєння, оскільки вимагає комплексу знань і умінь здобувача і оцінюється за національною шкалою. У письмовій роботі студенту необхідно показати теоретичні знання та вміння застосовувати їх для розв'язування конкретних практичних завдань (форму контролю визначає викладач).

Здобувач допускається до модульного контролю при умові здачі всіх практичних завдань та завдань самостійної роботи.

За **весь курс** студент отримує **максимум 100 балів (підсумкова оцінка)**. До їх складу входять:

50 балів – поточний контроль успішності (включно з контролем за модулями та самостійною роботою);

50 балів – підсумковий контроль (екзамен).

Таблиця 1. Максимальна вага поточного та підсумкового контролю у балах

Вид контролю	Максимальна вага поточного та підсумкового контролю у балах	Частина підсумкової оцінки у балах	Підсумкова оцінка
Поточний контроль		50	100
Практичні заняття	30		
Самостійна робота	20		
Підсумковий контроль		50	
Екзамен	50		

Таблиця 2. Розподіл набраних студентом балів під час поточного контролю

Види робіт	Кількість набраних балів						
	незадовільно		задовільно		добре		відмінно
	1-17	18-25	26-29	30-32	33-39	40-45	46-50
	F	FX	E	D	C	B	A
	не зараховано		зараховано				
Практичне заняття 1	0,9	1,5	1,7	1,8	2,3	2,7	3
Практичне заняття 2	0,9	1,5	1,7	1,8	2,3	2,7	3
Практичне заняття 3	0,9	1,5	1,7	1,8	2,3	2,7	3
Практичне заняття 4	0,9	1,5	1,7	1,8	2,3	2,7	3
Практичне заняття 5	0,9	1,5	1,7	1,8	2,3	2,7	3
Практичне заняття 6	0,9	1,5	1,7	1,8	2,3	2,7	3
Практичне заняття 7	0,9	1,5	1,7	1,8	2,3	2,7	3
Практичне заняття 8	0,9	1,5	1,7	1,8	2,3	2,7	3
Практичне заняття 9	0,9	1,5	1,7	1,8	2,3	2,7	3
Практичне заняття 10	0,9	1,5	1,7	1,8	2,3	2,7	3
Всього	9	15	17	18	23	27	30
Самостійна робота 1	1	1,25	1,5	1,75	2	2,25	2,5
Самостійна робота 2	1	1,25	1,5	1,75	2	2,25	2,5
Самостійна робота 3	1	1,25	1,5	1,75	2	2,25	2,5
Самостійна робота 4	1	1,25	1,5	1,75	2	2,25	2,5
Самостійна робота 5	1	1,25	1,5	1,75	2	2,25	2,5
Самостійна робота 6	1	1,25	1,5	1,75	2	2,25	2,5
Самостійна робота 7	1	1,25	1,5	1,75	2	2,25	2,5
Самостійна робота 8	1	1,25	1,5	1,75	2	2,25	2,5
Всього	8	10	12	14	16	18	20
Разом максимальна кількість набраних балів	17	25	29	32	39	45	50

Поточний контроль полягає в оцінюванні рівня підготовленості здобувачів вищої освіти до виконання конкретних робіт, повноти та якості засвоєння здобувачами вищої освіти навчального матеріалу за темами, змістовими модулями навчальної дисципліни та виконання індивідуальних завдань відповідно до робочої програми навчальної дисципліни і здійснюється викладачами впродовж семестру.

Підсумкова оцінка за поточний контроль виставляється як сума середньоарифметичних оцінок за національною шкалою за підсумками аудиторної роботи, модульного контролю та самостійної роботи; виставляється в журналі обліку роботи академічної групи.

Підсумковий контроль полягає в оцінюванні рівня досягнення компетентностей відповідно до освітньо-професійної програми та включає семестровий контроль і підсумкову атестацію здобувача вищої освіти.

Екзамен проводиться в усній формі і передбачає 1 теоретичне питання і 2 практичних завдання.

Таблиця 3. Розподіл набраних студентом балів під час підсумкового контролю

Види робіт	Кількість набраних балів						
	незадовільно		задовільно		добре		відмінно
	1-17	18-24	25-28	29-32	33-38	39-44	45-50
	F	FX	E	D	C	B	A
Екзаменаційне питання 1 (теоретичне)	7	8	10	12	14	16	20
Екзаменаційне питання 2 (практичне)	5	8	9	10	12	14	15
Екзаменаційне питання 3 (практичне)	5	8	9	10	12	14	15
Максимальна кількість набраних балів	17	24	28	32	38	44	50

Підсумкова оцінка є сумою балів, набраних за весь курс навчання та під час екзамену (50+50=100) та вираховується за національною шкалою та шкалою ЄКТС.

Узагальнені критерії оцінювання:

- «відмінно/А», 90 – 100 балів – здобувач вищої освіти виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті компетентності для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили;

- «добре/В», 78 - 89 балів – здобувач вищої освіти вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна;

- «добре/С», 65 – 77 балів – здобувач вищої освіти вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок;

- «задовільно/D», 58 – 64 бали – здобувач вищої освіти відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих;

- «задовільно/E», 50 – 57 бали – здобувач вищої освіти володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні (обсяг набутих компетентностей здобувача відповідає мінімальним критеріям);

- «незадовільно/FX», 35 – 49 балів – здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу (до 20 %); 14

- «незадовільно/F», 1 – 34 бали – здобувач вищої освіти володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів.

Таблиця 5. Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою		Оцінка за шкалою ЄКТС
	Для підсумкового семестрового контролю, що включає екзамен, курсову роботу, практику	Для підсумкового семестрового контролю, що включає залік	Для всіх видів підсумкового контролю
90-100	відмінно	зараховано	A (відмінно)

78-89	добре		В (добре)
65-77			С (добре)
58-64	задовільно		Д (задовільно)
50-57			Е (задовільно)
35-49	незадовільно	не зараховано	FX (незадовільно) з можливістю повторного складання
1-34	незадовільно		F (незадовільно) з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Список рекомендованих джерел:

Основні

1. Лаврінець О., Симонова К., Ярошевич І. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2019. 524 с.
2. Микитюк Оксана. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма: навч. посіб. 5-те вид., зі змінами. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. 440 с.
3. Пономаренко С. Сучасна українська мова: Морфеміка. Дериватологія. Морфонологія: навч. посіб. / відп. ред. О. В. Крутоголова. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. 300 с.
4. Сучасна українська літературна мова: навч.-метод. посіб. для дистанційного навчання / за ред. І. С. Гонца, В. В. Розгон. Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. 262 с.
5. Шевчук С. Сучасна українська літературна мова: підручник. Київ: Алерта, 2017. 544 с.

Додаткові

1. Алексієнко Л.А., О. М. Зубань О. М., І. В. Козленко І. В. Сучасна українська мова: Морфологія: підручник / за ред. А. К. Мойсієнка. Київ: Знання, 2013. 524 с.
2. Бойко В. М. Граматика української мови: Морфеміка. Словотвір. Морфологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2014. 248 с.
3. Вакарюк Л. О., Панцьо С. Є. Українська мова. Морфеміка і словотвір: навч. посіб. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. 184 с.
4. Віняр Г. М. Словник новотворів української мови початку ХХІ століття. Кривий Ріг: КДПУ, 2005. 157 с.
5. Головащук С. І. Складні випадки наголошення: словник-довідник. Київ: Либідь, 1995. 192 с.
6. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія: навч. посіб. Київ: Вища школа, 1999. 208 с.
7. Грещук В. В. Словотвір у сучасній науковій парадигмі. *Студії з українського мовознавства*: вибрані праці. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. С. 19–28.
8. Карпенко Ю. О. Способи словотвору: підручник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2006. 336 с.
9. Карпіловська Є. А. Кореневий гніздовий словник української мови. Київ: Видавництво «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2002. 912 с.
10. Кислюк Л. Сучасна українська словотвірна номінація: ресурси та тенденції розвитку: монографія. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 424 с.
11. Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація: монографія. Київ: Акцент, 2007. 311 с.
12. Лесюк М. П. Словотвір у інтерпретації Василя Сімовича. *Актуальні проблеми українського словотвору*. Івано-Франківськ: Плай, 2002. С. 140–151.
13. Нелюба А. Лексико-слововірні інновації (1983–2003): словник. Харків, 2004. 136 с.
14. Олійник Е. В. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір: навч. посіб. Бердянськ: БДПУ, 2012. 135 с.
15. Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова: зб. вправ: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2003. 287 с.
16. Полюга Л. М. Словник українських морфем. Львів: Світ, 2001. 448 с.
17. Сікорська З. С. Сучасна українська мова. Словотвір і морфеміка. Луганськ: Альма матер, 2000. 174 с.
18. Словник лінгвістичних термінів / упоряд. Д. І. Ганич, І. С. Олійник. Київ: Вища шк., 1985. 360 с.
19. Словник наголосів / упор. М. І. Погрібний. Київ: Рад. шк., 1999. 639 с.
20. Степаненко О. К. Словотвірні гнізда з вершинним соматичним компонентом: семантика і структура: монографія. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2011. 168 с.
21. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ, та ін. Київ: Вища шк., 2002. 439 с.

22. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис: підручник / за ред. А. К. Мойсієнко та ін. Київ: Знання, 2010. 374 с.
23. Сучасна українська літературна мова: підручник / за ред. М. Я. Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін. Київ: Вища шк., 2005. 430 с.
24. Сучасна українська мова: підручник / за ред. О. Д. Пономарева. Київ: Либідь, 2005. 488 с.
25. Хрустик Н. М., Хаценко Л. І. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 136 с.
26. Шкурятяна Н. Г. Сучасна українська літературна мова: модульний курс: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2007. 823 с.
27. Ющук І. П. Українська мова: підручник. Київ: Либідь, 2006. 640 с.

Інтернет-ресурси

1. Бібліотека БДПУ (www.bdpu.org/library)
2. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>)
3. Лінгвістичний портал з української мови (<http://www.mova.info>)
4. «Словники України» онлайн (<http://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>)
5. Словотвір (<https://slovotvir.org.ua/>)
6. Словопедія (<http://slovopedia.org.ua/>)
7. Лінгвістичний портал (<http://www.mova.info>)
8. Український мовно-інформаційний фонд НАН України (<http://lcorp.ulif.org.ua/LSlist/>)
9. Офіційний сайт Української мови (<https://ukrainskamova.com/>)
10. Академічний тлумачний словник (<http://sum.in.ua/s/>)
11. Prometheus (<https://prometheus.org.ua/>)